

کمال مدیریت

ویژه‌نامه مدیریت بحران

شماره ۴ و ۵ - زمستان ۱۳۸۲ و بهار ۱۳۸۳

صص ۱۴۸ - ۱۳۱

طراحی مدل مفهومی آینده‌نگری مدیریت بحران با رویکرد فرهنگی

دکتر غلامرضا گودرزی *

چکیده

در قرن اخیر بلایای طبیعی متعددی نظیر زلزله بم و سونامی رخ داده و توجه مردم را به خود معطوف داشته‌اند. در حالی که این حوادث بخشی از وقایع دردناک عصر حاضرند، اما آنچه در صحنه فرهنگی جهان به عنوان بحران فرهنگی می‌گذرد به مراتب پیچیده، خطرناک، نامحسوس و بلندمدت است.

از سوی دیگر آینده‌نگری از دیرباز مورد علاقه انسان بوده، قابلیت و روشهای آن مورد کنکاش قرار می‌گیرد. البته روش و اصول مطالعات آن در حوزه‌های سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و مدیریتی متفاوت است. اما طراحی مدل‌های آینده‌نگر و پیش‌بینی از جمله مهمترین ابزار شناسایی و کنترل بحران از جمله بحران‌های فرهنگی است.

با توجه به نکات فوق، ضرورت و اهمیت بحث آینده‌نگری در حوزه بحران‌های فرهنگی از جمله مسائل مهم و ضروری است که بایستی بدان پرداخت. مقاله حاضر با نگاهی به مدیریت بحران در حوادث طبیعی و تکیه بر بستر آینده‌نگری الهی به طراحی مدل مدیریت بحران با دو ویژگی آینده‌محوری و رویکرد فرهنگی می‌پردازد.

مفاهیم راهنما: مدیریت بحران، مدیریت بحران فرهنگی، آینده‌نگری، آینده‌نگری الهی، تصویرپردازی

مقدمه

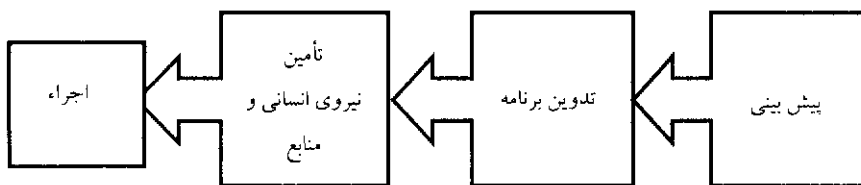
آینده‌نگری سابقه‌ای معادل عمر انسان دارد؛ مطالعه آینده، پیش‌بینی وقایعی که در آن رخ خواهد داد، حرکت در زمان، اخبار از آینده، حدس از روندهای آتی و بسیاری از مسائلی که در آینده تحقق خواهند یافت، از دیرباز مورد علاقه انسان بوده است. در ابتدا این علقه در قالب پیشگویی‌های غیرعلمی و عمدتاً خرافی مطرح گردید اما امروزه در سایه پیشرفتهای روزافزون علوم و نظام‌مند شدن اصول و روشهای علمی، اکثر قواعد اینگونه مطالعات نیز دگرگون شده و از دایره اوهام و خرافات به عرصه حقیقت، علم و منطق وارد شده است. هنوز هم بسیاری هستند که به دنبال هر رخدادی سعی دارند تا نشان دهند که این حادثه، قابلیت حدس زدن را داشته و حتی از پیش گفته شده است؛ حال این اطلاع پیشین نتیجه یک مطالعه و تحقیق علمی (آینده پژوهی) باشد، یا ماحصل بررسی برخی مولفه‌ها و شاخص‌های کمی و کیفی (پیش‌بینی)، یکی از سناریوهائی ترسیمی (تصویرسازی)، نتیجه ذهن توانمند و خارق‌العاده برخی افراد (آینده‌سازی) و یا نتیجه تعلیمات و اصول مسلم مذهبی (تصویرپردازی) باشد. روشن است که هر کدام از این فروض در ادبیات آینده‌نگری معرف حوزه و دامنه‌ای خاص هستند. البته علی‌رغم اهمیت مباحث مرتبط با آینده به دلیل ماهیت این مسائل بخش عظیمی از اصول و قواعد آنها هنوز به شکل کاملاً مدون و شناخته شده در دسترس نبوده و صرفاً برخی از آنها قابل مطالعه هستند. شاید همین نکته باعث شده که گروهی در نگاه اول آینده‌نگری را با مدیریت استراتژیک در علم مدیریت و یا برنامه‌ریزی بلندمدت توسعه در علم اقتصاد مترادف گیرند. در حالیکه میان آنها تفاوت‌هایی وجود داشته و دارد. از سوی دیگر بروز مفاهیمی چون عدم اطمینان^۱ و بی‌نظمی^۲، باعث گردیده که آینده بلندمدت در سیستمهای غیرخطی به دشواری قابل پیش‌بینی باشد و برخی از

1. Uncertainly
2. Chaos

اندیشمندان سوال از امکان آینده نگری نمایند. از سوی دیگر با فرض امکان آینده نگری و شناسایی روشهای آن، هر علم و معرفتی با عنایت به ماهیت و حوزه‌های متعدد، روش و اصول این گونه مطالعات در حوزه‌های سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و مدیریتی متفاوت بوده و هرگونه مطالعه در این زمینه نیازمند توجه به این اختلافات است.

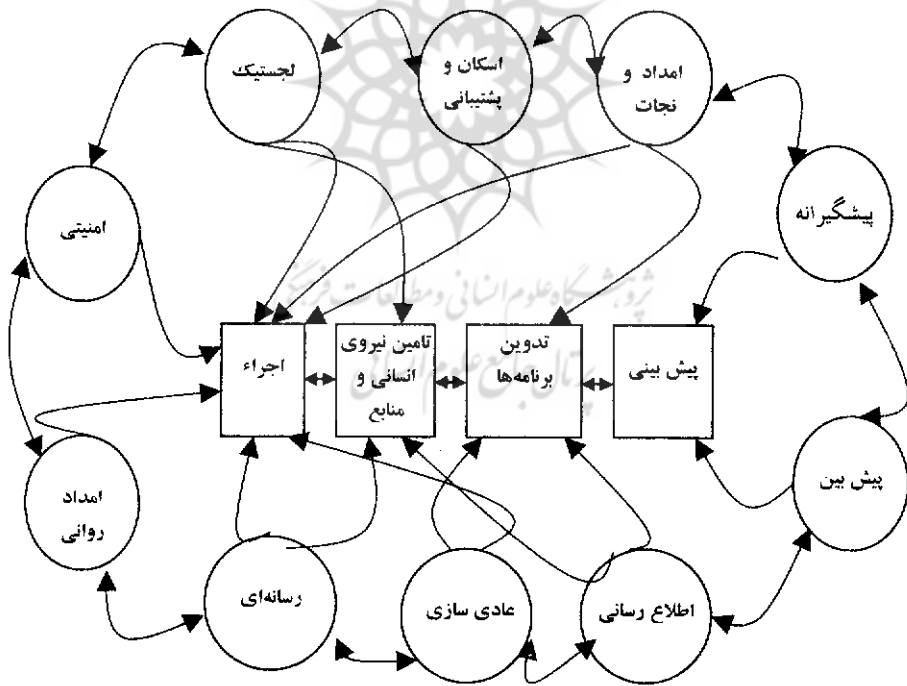
بحران و مدیریت بحران

در فرهنگ‌های فارسی واژه بحران معادل آشفتگی و تغییر حالت دانسته شده و در فرهنگ وبستر نیز بحران تقریباً معادل همین تعریف ذکر گردیده است. به‌طور کلی بحران مجموعه رخدادهایی است که در وضعیت جاری ایجاد تغییرات وسیع و گسترده نموده و همانطور که از واژه آشفتگی بر می‌آید نظم کنونی را تخریب می‌نمایند. در این تعریف بحران امری ویرانگر قلمداد شده است. اما امروزه در ادبیات مدیریت، بحران لزوماً امر مذمومی نیست بلکه مدیر می‌تواند از بحران بعنوان یک ابزار و امکان رشد و ارتقای سازمان بهره‌گیرد؛ آنچه مهم است بحران نیست، بلکه مدیریت اثربخش آن است که در مذموم یا مددوح بودن بحران تاثیرگذار خواهد بود. این فرآیند در نمودار ۱ نشان داده شده است. در مرحله اول مدیریت بحران، بحث از پیش‌بینی در خصوص بروز آن است. این مرحله بسیار حساس بوده و توانمندی یک مدیر در این گام مشخص خواهد شد.

نمودار ۱. مراحل مدیریت بحران

در این مقاله نگرش به بحران، نگرشی مدیریتی با تاکید بر مرحله اول فرآیند مدیریت بحران بوده و جهت تبیین مدل آینده نگرشی مدیریت بحران، ابتداء به فرآیند مذکور در حوادث طبیعی پرداخته شده است. به طور کلی مدیریت بحران به مجموعه فعالیتهایی اطلاق می شود که جهت کنترل شرایط بحرانی و تغییرات انجام شده، صورت می پذیرد. مدیریت بحران مستلزم طراحی و اجرای استراتژی های گوناگون در تعامل با جنبه های مختلف آن است. از سوی دیگر در بروز حوادث طبیعی غالباً چند رشته عملیات گوناگون در قالب فرآیند مزبور قابل تفکیک است. نمودار ۲ این عملیات را نشان داده و در ادامه پیرامون آنها توضیح مختصری آورده شده است.

نمودار ۲. عملیات در مدیریت بحران

۱. عملیات پیشگیرانه: این عملیات شامل برنامه‌هایی مانند ساختن سد، مقاوم‌سازی ساختمان‌ها و نصب دستگاه‌های هشدار دهنده است که تلاش می‌کنند تا از پیامدهای خطرناک بحران کاسته و به کاهش احتمال پیامدهای سوانح کمک کنند. آمادگی در برابر وضعیت اضطراری جامعه را قادر می‌سازد تا با وضعیت بحرانی به شکل موثر و مناسب برخورد نموده و ظرفیت‌ها و قابلیت‌های خود را در مواجهه با بحران تقویت کند.

۲. عملیات پیش‌بین: اصولاً تاکنون در حوزه علوم بشری وقوع بسیاری از حوادث طبیعی چون زلزله قابل پیش‌بینی نیست اما برخی نشانه‌ها و علائم می‌توانند مانند اعلام خطر و نشانه وقوع حوادث طبیعی مدنظر باشند. برای نمونه گرم شدن زمین، شنیده شدن صداهای خاص و تغییرات منابع آب زیرزمینی و املاح آنها برخی از این مواردند. در عملیات پیش‌بینی محققین و پژوهشگران سعی دارند تا با شناسائی، مطالعه، ردیابی و کنترل این عوامل در کمترین زمان ممکن وقوع حادثه را پیش‌بینی و اعلام نمایند. اقداماتی نظیر اعلام خطر، تخلیه اماکن، فراهم سازی خدمات درمانی نمونه این اقدامات هستند.

۳. عملیات امداد و نجات: در این عملیات و در لحظات اولیه حادثه، هدف نجات جان مصدومین و افرادی است که در زیر آوارها و یا طغیان رودخانه گرفتار هستند. ویژگی مهم این مرحله سرعت عمل و دقت در عملیات امدادی است، زیرا بعضاً عدم دقت در نجات فرد گرفتار باعث می‌شود تا صدمات بیشتری به وی وارد گردد.

۴. عملیات امنیتی: معمولاً در حوادث شدید به دلیل خرابی خانه‌ها، بانکها، مغازه‌ها و ... امکان سوء استفاده و هرج و مرج بالاست؛ از سوی دیگر هجوم مردم عادی جهت امداد رسانی نیز علاوه بر خطرات برای خود آنها و مصدومان می‌تواند باعث بروز مسائل امنیتی گردد. از اینرو معمولاً نیروهای مسلح کشور بایستی با

- سرعت و حساسیت اقدام به ایجاد کمربند امنیتی در حوزه مورد نظر کنند.
۵. عملیات اسکان و پشتیبانی: پس از ساعات اولیه حادثه که معمولاً افراد در شوک ناشی از وقوع آن به سر می‌برند، مساله اسکان بازماندگان مطرح می‌شود. این اسکان در ابتدا به صورت موقت خواهد بود که عمدتاً از چادر بهره گرفته می‌شود و بتدریج از اتاقک مجهز استفاده می‌شود. در این مرحله توزیع سریع، عادلانه، برنامه‌ریزی شده و منسجم امکانات بسیار حساس است.
  ۶. عملیات امداد روانی: حوادث طبیعی دارای آثار بسیار مخرب روانی بر افراد است. نقص عضو، هراس از آینده، خلاء ناشی از نابودی ناگهانی امکانات و اموال و مشاهده ضجه‌های دلخراش برخی از این آثار هستند. در این مرحله حساسیت برخورد با افراد از حیث روانشناختی بسیار مهم و حساس است.
  ۷. عملیات لجستیک: حمل و نقل در یک حادثه از چند نظر مهم است؛ اولاً قطع شریانهای ارتباطی، ثانیاً ضرورت سرعت عمل در بسیاری از مراحل قبل؛ لذا راه هوایی و استفاده از امکانات ناوبری نیروهای مسلح در اولین ساعات حادثه بسیار حیاتی است.
  ۸. عملیات رسانه‌ای: ایجاد یک حادثه مادامی که در آئینه رسانه‌ها مطرح نگردد مورد غفلت بوده و بسیاری از مراحل مذکور پس از بعد رسانه‌ای بحران سرعت، نظم و جریان می‌یابند؛ بهمین دلیل عملیات رسانه‌ای و گزارش دهی منظم از روند امور بسیار مهم است.
  ۹. عملیات اطلاع رسانی: اطلاعات بستر تصمیم‌گیری است و در بحران حساسیت آن افزون می‌گردد؛ آمار تلفات، نیازمندیها و ... از جمله مواردی است که می‌بایست سریع، مطمئن و قابل اتکاء تهیه گردد و در اختیار تصمیم‌گیران قرار گیرد تا جلوی شایعه را بگیرد.
  ۱۰. عملیات عادی سازی: پس از وقوع بحران و گذشت زمان آنچه اهمیت دارد

تسریع در روند عادی سازی اوضاع و بازسازی خسارات ناشی از حادثه است. در این عملیات توجه به زیرساختها، شرایط و امکانات و احتمال تکرار حادثه ضروری است. در حقیقت در این گام مجدد بحث از عملیات پیشگیرانه مطرح شده و بهمین دلیل در نمودار ۲ عملیات ده گانه به صورت زنجیره‌ای نشان داده شده‌اند [۳].

در ادبیات مدیریت مدل‌های متعددی در خصوص مدیریت بحران مطرح شده و می‌شود [۴]. که عمده این مدلها بر پایه گسترش فرآیند آمادگی در جامعه استوار می‌باشند [۵]. البته آمادگی در برابر بحران در خلاء وجود ندارد، بلکه برنامه‌های آمادگی می‌بایست در جهت موفقیت با شرایط موجود جامعه هماهنگی داشته باشند. در این میان باید توجه داشت که مدل مدیریت بحران با مدیریت حوادث و اتفاقات نقاط اشتراک و افتراق خواهند داشت [۶]. متأسفانه از دیرباز در ایران مدیریت بحران به طور عام با عدم برنامه‌ریزی منسجم، غیرمتمرکز و اغلب توأم با کم توجهی همراه بوده است که نمونه بارز آن را در حوادث طبیعی متعددی که در کشور رخ داده است، می‌توان دید. البته باید متذکر شد طی چند سال اخیر حرکت‌های مناسبی در این زمینه شروع و بعضاً به ثمر نیز رسیده است.

فرهنگ و بحرانهای فرهنگی

جوامع به طور مستمر در حال پیچیده‌تر شدن بوده و در تعمیق مسائل، گرفتاری‌ها و معضلات مبتلاء به در حال حرکتند. بهمین دلیل علیرغم آن که مدل‌های مدیریت بحران به کمک رهبران و مدیران آمده‌اند، اما احاطه بر بحران و انجام اثربخش فرایند مدیریت بحران به آسانی حاصل نمی‌گردد. صیانت از جامعه در برابر بحرانهای فرهنگی وظیفه اساسی دولتهاست.

بی‌شک انقلاب اسلامی دارای مبانی فرهنگی و با هدف تحول فرهنگی شکل

گرفته و ماهیت آن کاملاً متکی به یک نظام فرهنگی است؛ به همین دلیل نیز جامعه اسلامی کشور مورد تهدید انواع بحرانهای فرهنگی و به تعبیر بهتر تهاجم فرهنگی واقع شده و خواهد شد لذا اثربخشی مدیریت بحران فرهنگی در ایران اهمیت حیاتی می‌یابد، به طوری که بحرانهای فرهنگی و مدیریت آن از جمله مهمترین مسائل راهبردی و تصمیمات استراتژیک کشور به شمار می‌آیند. از سوی دیگر ماهیت این بحرانها خاصه خزندگی و نامرئی بودن تاثیرات بلندمدت ناشی از آنها بر حساسیت کار می‌افزاید. در اینجا ذکر دو نکته ضروری است. اول آنکه نمی‌توان هیچ‌گاه دچار بحران نشد زیرا بحران در زندگی انسان جزء جدایی‌ناپذیر است. دوم اینکه بحران فرهنگی فقط متعلق به نظام‌های فرهنگی چون ایران نیست بلکه امروزه بسیاری از کشورهای غربی از بروز بحرانهای فرهنگی نگرانند.

اما بحران فرهنگی چیست؟ در عرصه فرهنگ هر رخداد و واقعه‌ای که باعث شکستن هنجارها، تخریب ارزشها، خروج از انطباط اجتماعی و، به مخاطره افتادن مبانی اعتقادی و منافع مادی و معنوی جامعه گردد، یک بحران فرهنگی است. مانند آنچه در بحران طبیعی ذکر شد مواجهه با چنین رخدادی نیازمند مدیریت و فرآیند مدیریت بحران فرهنگی است. بی‌شک جامعه زمانی موفق به حل بحران در حوزه فرهنگ خواهد بود که براساس مدلی مشخص و متفن در برابر بحران فرهنگی رفتار کند. بعنوان مثال امروزه جهانی شدن و به تعبیر بهتر جهانی سازی در بعد فرهنگی از جمله مهمترین معضلات فرهنگی کشورهاست. این روند از اقتصاد شروع شد لیکن همانگونه که قابل انتظار بود در آن حیظه نماند و به عرصه سیاست و فرهنگ نیز کشیده شد. شکی نیست که این روند امروزه تبدیل به یک بحران عظیم شده و حتی برخی از مخالفت‌های با روند جهانی سازی ناظر به این مشکلات است. طرز برخورد کشورها با این بحران اگر متکی بر تدبیر و طرحی از پیش تعیین شده نباشد شبیه به اقداماتی آشفته و به تعبیری استراتژی آشفته حال است در حالیکه اگر مدل مناسب و

استراتژی مشخصی وجود داشته باشد کشورها به صورت فعال یا حتی فوق فعال با این بحران مواجه خواهند شد [۷].

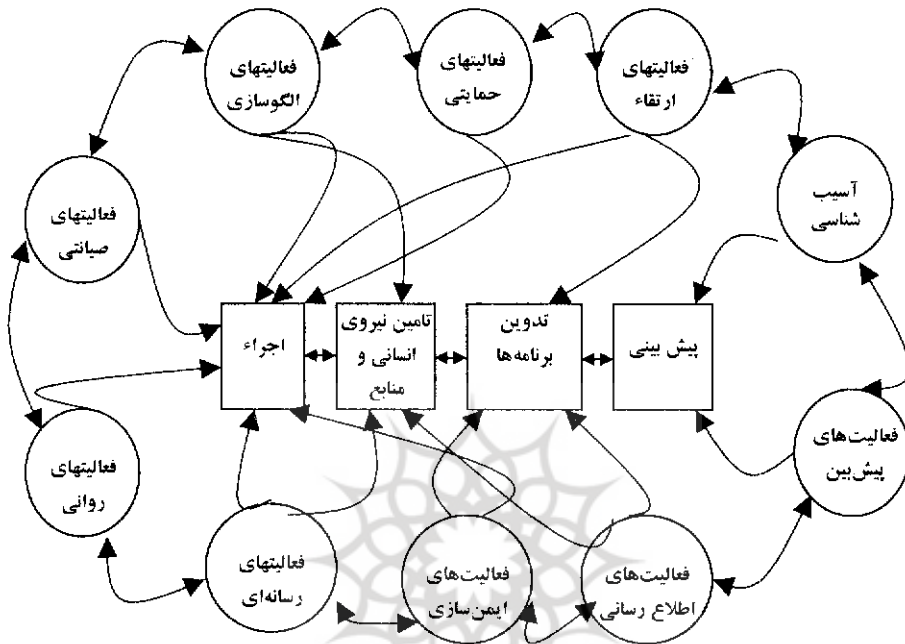
براین اساس در این مقاله مدل ده مرحله‌ای مدیریت بحران‌های طبیعی به حوزه مدیریت بحران‌های فرهنگی تعمیم داده می‌شود؛ گرچه روشن است که ماهیت عملیات و روشها با عنایت به تفاوت در ماهیت بحران متفاوت است.

باید توجه داشت که بحران فرهنگی نظیر سایر بحرانها معمولا دارای دو دسته علائم هشدار دهنده عمومی و اختصاصی هستند. این علائم هر کدام به تنهایی می‌تواند در یک جامعه رخ داده و نشانه‌هایی از بروز یا نزدیکی بحران در جامعه ایجاد کند. مهمترین علائم مذکور عبارتند از:

۱. کاهش انسجام فکری، هدفی و ارزشی جامعه؛
۲. تفاوت در ارزش گذاری و تعاریف مشخصه‌های جامعه مطلوب در بین اقشار مختلف و نسلهای متعدد جامعه؛
۳. افزایش میزان هنجار شکنی، بی‌انگیزگی، خطا، بی‌نظمی و ضابطه شکنی در جامعه؛
۴. ضعف و ناتوانی جامعه در اجرای برنامه؛
۵. کاهش درجه همسویی و همفکری رهبران جامعه با اقشار مردم؛
۶. اختلال در روابط اجتماعی و بروز حوادث و وقایع غیراخلاقی؛
۷. کاهش امنیت روانی و امنیتی جامعه و در نتیجه کاهش اعتماد درون جامعه؛
۸. انکار و کتمان واقعیت بحران که معمولا با نوعی خودفریبی و فرار از واقعیت آمیخته است.

با عنایت به نکات فوق و با ترکیب فرآیند مدیریت بحران در حوادث طبیعی با بحرانهای فرهنگی، در این مقاله مدل عملیاتی مدیریت بحران فرهنگی در قالب نمودار ۳ طراحی شده است. در این مدل عملیات ده گانه مدیریت بحران با امور

فرهنگی انطباق داده شده است.

نمودار ۳. مدل عملیاتی مدیریت بحران فرهنگی

۱. فعالیتهای آسیب شناسی: در این گام برنامه‌هائی مانند شناخت زیرساخت‌های فرهنگی جامعه و نقاط قوت و ضعف آن؛ و شناخت برنامه‌های تهاجم فرهنگی وجود دارند که تلاش می‌کنند تا دقیقاً بسترهای فرهنگی جامعه را شناخته و آسیب شناسی نمایند تا معضلات درونی و بیرونی آن در تعامل با سایر برنامه‌های فرهنگی تبیین گردد. در حقیقت با این کار آمادگی در برابر وضعیت اضطراری و قابلیت‌های جامعه در مواجهه با بحران تقویت می‌گردد.
۲. فعالیت پیش بین: این فعالیتها نظیر پیش‌بینی حوادث طبیعی است و البته با توجه به ماهیت علائم و نشانه‌های فرهنگی صورت می‌پذیرد.
۳. فعالیتهای ارتقاء: هدف اصلی این امور که در لحظات اولیه بروز بحران فرهنگی

- بایستی اجراء گردد، شبهه زدائی، آموزش ابعاد بحران و مطلع نمودن جامعه از ابعاد بحران توسط مدیران فرهنگی است.
۴. فعالیتهای صیانتی: معمولاً در کوران بحران‌های فرهنگی تمامی ابعاد حیات اجتماعی مورد خطر است لذا در اینجا وظیفه مدیران جامعه صیانت توأم با دقت و وسواس از کیان فرهنگی جامعه است. باید توجه داشت مسائل فرهنگی ذو ابعاد بوده لذا خطرات آنها نیز جنبه‌های گوناگون خواهد داشت.
۵. فعالیتهای حمایتی: در این دسته فعالیتهای با توجه به نوع و ماهیت بحران، عوامل بازدارنده و کنترل کننده بحران فرهنگی صورت می‌پذیرد.
۶. فعالیتهای پشتوانه روانی: احساس خلاء و عدم اعتماد به داشته‌ها و باورهای فرهنگی معمولاً از پیامدهای یک شیخون فرهنگی است؛ از این رو بسیاری از بحران زدگان با نوعی حالت پوچ‌گرایی و لابلالی‌گری که ناشی از همان خلاء فکری است روبرو خواهند شد. اهمیت فعالیت پشتوانه روانی در کنترل این گونه موارد است.
۷. فعالیت‌های الگوسازی: وجود الگو برای هر جامعه و هر فرد از امور بسیار حیاتی است که در کنترل و حل بحران ضرورت دارد.
۸. فعالیتهای رسانه‌ای: در بحران‌های فرهنگی رسانه نقش مهمی در بازدارندگی، کنترل، آموزش و ترسیم ابعاد بحران دارد.
۹. فعالیتهای اطلاع‌رسانی: جلوگیری از نشر اخبار کذب، افراط و تفریط در تبیین ابعاد بحران در حوزه فعالیتهای اطلاع‌رسانی تعریف می‌گردد.
۱۰. فعالیتهای ایمن‌سازی: پس از کنترل بحران، ایمن نمودن جامعه از طریق بهبود و یا کنترل ضعف و معضلات موجود از وقوع دوباره بحران صورت می‌پذیرد. در حقیقت در این گام مجدد فعالیتهای آسیب‌شناسی طرح می‌شود.
- لازم به ذکر است که مراحل مذکور به‌طور اختصار بیان گردید و در مقالات و

مطالعات آتی این ابعاد دقیقتر و تکمیل تر بیان خواهد شد.

مدل آینده نگر مدیریت بحران فرهنگی

در مورد واژه آینده نگری تعاریف گوناگونی بیان شده است. آینده نگری را می توان به صورت توانائی تصور آینده از طریق مطالعه، تحقیق و یا تصویر پردازی با بهره مندی از روشهای علمی، آموزه های دینی و یا کشف و شهود غیرمادی، تعریف نمود. در این تعریف که بدیع بوده و حاصل مطالعات و تجربیات محقق است، آینده نگری در دو بستر الهی و بشری متصور شده و مفهومی بسیار عام و در عین حال با دقت بیشتر را شامل شده است. از سوی دیگر بر روش علمی بعنوان یکی از روشهای آینده نگری تاکید شده است.

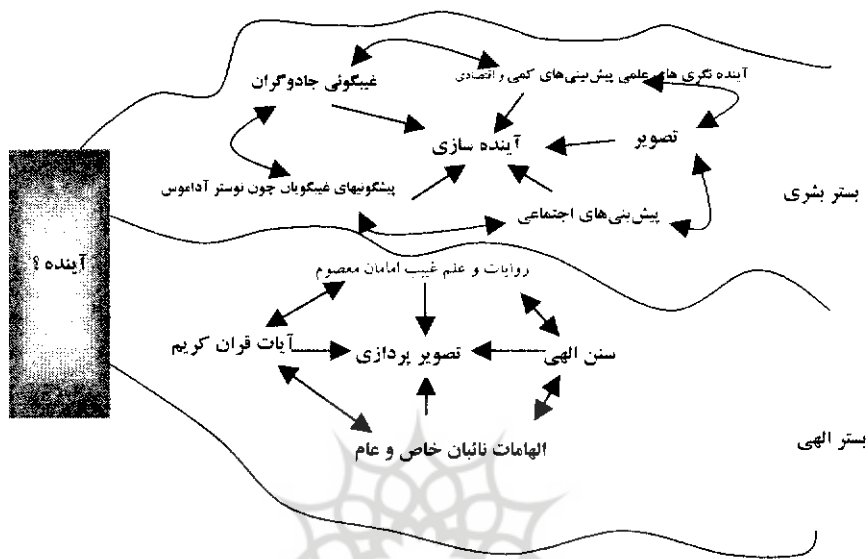
مطالعه سیر تمدن بشری نشان می دهد که آینده نگری در ابتدا توسط انبیاء الهی با تاکید بر معارف و آموزه های دینی از یکسو و عامه مردم از سوی دیگر انجام شده است. نمودار ۴ تاریخچه آینده نگری را نشان می دهد. البته لازم به ذکر است که مقصود از طرح آینده نگری در دو بستر بشری و الهی به معنای تقابل این دو نیست، بلکه ماهیت متفاوت هر یک در روش شناسی، مبانی و دستاوردها باعث می شود که در تقسیم بندی دو بستر مد نظر باشد و روشن است که هرگز علم غیب امام معصوم با پیشگویی انسانی قابل قیاس نیست.

جهت تبیین مدل مفهومی آینده نگر مدیریت بحران فرهنگی مذکور ابتداء لازم است مواردی را بعنوان فروض بنیادین مدل بیان داشت. این پیش فرض ها عبارتند از:

۱. اصلی ترین منبع آینده نگری نظام خاصه در بخش فرهنگی منابع الهی و آینده نگری در بستر دین است؛

۲. مطالعه تجارب و دستاوردهای بشری و ایجاد تعامل سازنده با نظامهای فرهنگی جهان بایستی با لحاظ نمودن اصول و مبانی و تفاوت در مبداء و مقصد جامعه

اسلامی با سایر جوامع مدنظر باشد؟

نمودار ۴. تاریخچه تلاش‌های عمده معطوف به مطالعه آینده

۳. در تدوین آینده فرهنگی نظام و آسیب شناسی وضع موجود و بحران شناسی فرهنگی، استراتژی مناسب تصویرپردازی بصیرت بخش [۸] است؛
۴. سند چشم‌انداز نظام بعنوان یک میثاق و عهد مناسب که به تأیید رهبری نیز رسیده، باید بعنوان مسیر کلی حرکت‌های فرهنگی جامعه محسوب گردد.
- با توجه به کلیه مطالب فوق، مدل آینده نگر مدیریت بحران فرهنگی در قالب نمودار ۵ پیشنهاد می‌گردد.

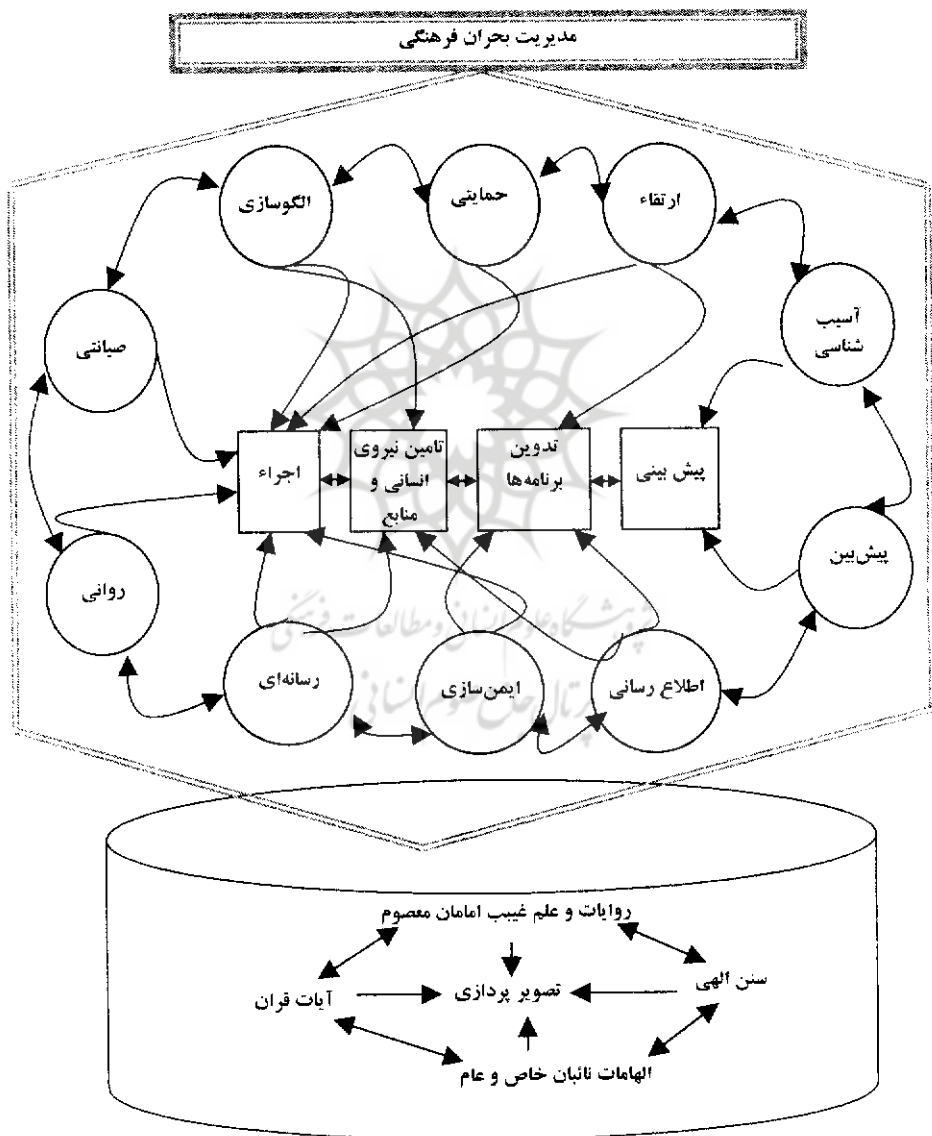
در این مدل مبنای اساسی مبتنی بر آینده نگری در بستر الهی است که براساس تصویرپردازی از منابع اسلامی و با روش شناسی خاص حوزه علوم اسلامی صورت می‌پذیرد. سپس با توجه به حیطه‌های مختلف مسائل کلان کشور در ابعاد سیاسی، اجتماعی، فنی، آموزشی، اقتصادی و تاثیر آنها بر فرهنگ جامعه، منازلی که در هر حیطه چشم‌انداز باید بدانها رسید استخراج می‌شود. جهت رصد حرکت مذکور و

مدیریت بحرانهای فرهنگی نیز از مدل عملیاتی مزبور استفاده شده است. البته در این مدل روش مناسب آینده نگری در حیطه‌های مربوط قابل انجام است برای نمونه در بخش اقتصادی حتما از مدلهای اقتصاد سنجی بهره گرفته می‌شود اما مبنای اصلی آینده نگری الهی است یعنی خط اصلی و محور اساسی تصویر پردازی است.

در این بخش سعی می‌شود تا در قالب یک نمونه کاربرد مدل مفهومی آینده نگر مدیریت بحران فرهنگی بیان گردد. طی چندین سال گذشته بسیاری از پژوهشگران، اساتید، علماء و بعضا مسئولان از خطر رواج روحیه ثروت طلبی، فساد اخلاقی و پوچ گرائی در میان جوانان کشور گله مند بوده‌اند. هر چند که بسیاری از این گفتارها فاقد پشتوانه‌های علمی بوده و حتی شواهدی بر رد آنها نیز موجود بود. اما فارغ از میزان صحت و دقت این دغدغه ظواهری در سطح جامعه وجود دارد که انکار و یا کتمان کامل ادعای مذکور را دشوار می‌نماید. در مدیریت چنین معضل فرهنگی که بنیان‌های اساسی نظام جمهوری اسلامی را تهدید می‌نماید، چه باید کرد؟

در پاسخ به این سوال البته با رعایت اختصار باید گفت که اولین گام انجام فعالیتهای آسیب شناسی است. در این مرحله بایستی به شناخت نقاط قوت و ضعف جوانان، و شناخت برنامه‌های تهاجم فرهنگی پرداخت. سپس فعالیتهای پیش بین یعنی مطالعات و جمع آوری اطلاعات دقیق صورت می‌پذیرد. فعالیتهای ارتقاء با هدف شبهه زدائی و مطلع نمودن جامعه از ابعاد بحران گام سوم خواهد بود، همانطور که در چهارمین مرحله در تمامی ابعاد اجتماعی مرتبط با جوانان فعالیتهای صیانتی صورت می‌گیرد. در مرحله بعدی برای کسانی که در بحران آسیب دیده‌اند، فعالیتهای حمایتی و فعالیتهای پشتوانه روانی جهت کاهش احساس خلاء جوانان سازماندهی می‌گردد. جوان بدون الگو چون قهرمان بدون استاد است که ممکن است بر اثر غرور قدرت و عدم درک موقعیت از نیروی خود جهت نابودی خود استفاده کند. لذا اگر الگوی مناسب در برابر جوان ترسیم نگردد، قدرت و نیروی

جوانی می‌تواند باعث سقوط او گردد. در راستای الگوسازی، آموزش، افزایش دانش و انگیزه جوان و همچنین تبیین ابعاد جوان‌فعالیت‌های رسانه‌ای و اطلاع‌رسانی ترتیب داده می‌شود تا در نهایت نقاط ضعف قبل بهبود یافته و رخنه نفوذ برچیده گردد. آنگاه است که جوان در برابر خطرات مشابه ایمن خواهد شد.

نمودار ۵. مدل مفهومی آینده‌نگر مدیریت بحران فرهنگی

اما باید دقت داشت که تمامی این امور در بستر آینده نگری الهی صورت گرفته و تنظیم می‌گردد. یعنی نقش جوانان خصوصاً جوان شیعی ایرانی در آینده کشور و جهان بایستی بر مبنای منابع اسلامی تحلیل شده و آسیب شناسی گردد. آنگاه مشخص است که مثلث انحرافی معروف قدرت، ثروت و شهوت که در طول تاریخ وظیفه گمراه نمودن مردمان برگزیده الهی را برعهده داشته و نمونه حرکات و آثار آن در قرآن کریم در قالب بیان داستانهای سامری، قارون و زلیخا بیان شده و نمونه عملیاتی آن نیز در اندلس اجراء شده است، در حال حاضر نیز وظیفه گمراه نمودن خلقی دیگر را برعهده دارد. این مقدمه باعث می‌شود تا علاج حل مشکلات و معضلات نیز بر مبنای همین باورها و براساس تصویر پردازی قرآنی و اسلامی تحصیل گردد که: « و لقد كتبنا فی الزبور من بعد الذکر ان الارض یرثها عبادی الصالحون» [۹]

نتیجه گیری

اکثر حوادث و بحرانها گرچه به ناگاه اما اغلب با قابلیت پیش‌بینی و پیش‌گیری رخ می‌دهند. در این میان بحران‌های فرهنگی هر چند در ظاهر اولیه نسبت به بحران‌های طبیعی چون زلزله، خسارات و تلفات کمتری دارند اما در واقع شدت تاثیرات و قدرت تخریب آنان در ابعاد ارزشی، اعتقادی، اجتماعی و مآلاً اقتصادی کم اثر نبوده، بلکه بسیار قابل ملاحظه است. اصلی‌ترین راه مدیریت چنین بحران‌هایی گزینش و التزام به استراتژی جامعه آماده و فعال بجای رفتار غفلت زده و منفعل است. از سوی دیگر مسئولیت حفظ و پایداری امنیت و سلامتی جامعه در درجه اول با افرادی است که آن را تشکیل می‌دهند. به همین دلیل اعضاء منابع، سازمان‌ها و ساختارهای مدیریتی یک جامعه بایستی برای هرگونه بحران فرهنگی کاملاً هوشیار و آماده بوده و برنامه‌های خود را بر مبنای آینده‌نگری الهی تدوین و

اجراء نمایند لذا ارتقاء سطح آگاهی جامعه و آموزش آنان در جهت کاهش خطر و افزایش آمادگی از اهمیت خاصی برخوردار است. از این رو مدل مفهومی آینده‌نگر مدیریت بحران فرهنگی می‌تواند به عنوان یگ الگوی عملیاتی با رویکردی فرهنگی، آینده‌نگر، فعال و پویا و مبتنی بر منابع الهی و آینده‌نگری در بستر دین با تاکید بر مطالعه تجارب و دستاوردهای بشری و ایجاد تعامل سازنده با نظامهای فرهنگی جهانی البته با لحاظ تفاوتها، و همچنین ضرورت اتخاذ استراتژی تصویرپردازی بصیرت بخش مورد استفاده قرار گیرد. ضرورت توجه به سند چشم‌انداز به عنوان عزم و رسالت ملی بایستی محور حرکت‌های فرهنگی جامعه قلمداد گردد. و در نهایت مدیران فرهنگی نظام بویژه در شورای عالی انقلاب فرهنگی وظیفه خطیر مدیریت فرآیند مزبور و ایفای نقشی اساسی و بازیگر در عرصه فرهنگ ملی و جهانی و نه تماشاگر را برعهده گیرند.

منابع و مآخذ

- [۱] رضائیان، علی، مبانی سازمان مدیریت، انتشارات سمت، ۱۳۸۰.
- [2] Heinz, Wehrich and Harold Koontz, *Management: A Global Perspective*, McGraw-Hill, 1993.
- [۳] گودرزی، غلامرضا، «بررسی مدیریت بحران در آئینه زلزله بم»، نشریه مرکز تحقیقات دانشگاه امام صادق (ع)، شماره ۱۳ و ۱۴، زمستان ۸۲ و بهار ۸۳.
- [4] John K.S. Chong, "Six Steps to better Crisis Management", *Journal of Business Strategy*, Vol. 25, 2004, PP. 43-46.
- [5] Mostafa, Mohamed M., Sheaff, Rod and Michael Morris, "Strategic Preparation for Crisis Management in Hospitals: Empirical Evidence from Egypt", Ingham, *Valerie Disaster Prevention and Management: An International Journal*, Vol. 13, 2004.
- [6] Shaluf, Ibrahim M; Ahmadun, Fakharu'l-razi; Said, Aini Mat, "A Review of Disaster and Crisis", *Disaster Prevention and Management: An International Journal*, Vol. 12, 2003.
- [۷] پورعزت، علی اصغر، «تصویرپردازی از آینده: استراتژی اقدام در سیستم‌های اجتماعی»، سخن سمت، ۱۳۸۱.
- [۸] پورعزت، علی اصغر، «تصویرپردازی از آینده برای وحدت آفرینی بر مدار شهر عدل»، هفدهمین کنفرانس بین‌المللی وحدت اسلامی، ۱۳۸۲.
- [۹] سوره مبارکه انبیاء، آیه ۱۰۵

باسمه تعالی

راهنمای فرم اشتراک فصلنامه کمال مدیریت

دانشکده علوم اداری

دانشگاه شهید بهشتی

خواننده گرامی

در صورت تمایل به اشتراک سالانه فصلنامه کمال مدیریت، خواهشمند است برگ درخواست ذیل را به دقت تکمیل نموده و مبلغ بیست هزار ریال بابت اشتراک سالانه به حساب شماره ۰۳۴۲۰۴۵۱۱۱ بانک تجارت شعبه دانشگاه شهید بهشتی به نام دانشکده مدیریت و حسابداری دانشگاه شهید بهشتی واریز و به همراه اصل فیش بانکی به نشانی تهران - دانشگاه شهید بهشتی - دانشکده مدیریت و حسابداری، کدپستی ۱۹۸۳۹۶۳۱۱۳ ارسال فرمائید.

دورنگار: ۲۲۴۰۳۰۶۰

تلفن: ۲۲۴۰۳۰۶۰

* دانشجویان با ارائه فتوکپی کارت شناسایی معتبر دانشجویی از ۳۰٪ تخفیف بهره‌مند می‌گردند.

فرم اشتراک فصلنامه کمال مدیریت

ریال بابت حق اشتراک

به مبلغ

به پیوست فیش بانکی شماره

سالانه فصلنامه کمال مدیریت ارسال می‌گردد.

پژوهش‌های علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

نام سازمان یا مؤسسه

نام خانوادگی

نام

نشانی:

تلفن تماس

صندوق پستی

کد پستی

شروېشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی